

het verrichten van lokaal historisch onderzoek. Maar zijn pen wordt onzeker zodra hij een poging doet om zijn onderzoeksgegevens qua tijd of regio in een ruimer kader te plaatsen. Toch heeft hij het nodig gevonden om zijn dorpsbeschrijvingen in te kaderen in een aantal landschappelijke en historische processen. Uiteindelijk heeft dat geresulteerd in meer dan 150 pagina's tekst die nergens toe leiden. Dat is jammer. Het was beter geweest als hij zijn kracht had gericht op een verdere detaillering van zijn historisch-topografische studies. Voor de Nieuwe en Nieuwste Tijd ligt nog een veelheid aan materiaal op bewerking te wachten.

G. J. Borger

G. de Moor, *Verborg en geborgen. Hel cisterciënzerinnenklooster Leeuwenhorst in de Noordwijkse regio (1261-1574)* (Dissertatie Leiden 1994, Middeleeuwse studies en bronnen XLII; Hilversum: Verloren, 1994, 736 blz., f99,-, ISBN 90 6550 266 1, ISSN 0929 9726).

Dit lijvige boek is het resultaat van een doctoraatspromotie in 1994 aan de Universiteit van Leiden. De keuze van het onderwerp liet zich vooral bepalen door de bijzonder goede overlevering van de boekhouding van dit klooster. Voor de periode 1410/1411 tot 1570/1571 zijn praktisch alle jaarrekeningen overgeleverd. Naast deze financiële stukken bleven ook de documenten in verband met het goederenbeheer, waaronder 716 charters, 2 cartularia, huurboeken en registers van grondbeleningen, vrij goed bewaard. Dit komt doordat na de opheffing van het klooster in 1575 de goederen in beslag werden genomen door de Ridderchap van Holland. De lokale adel die verwant was aan de eerste stichters wist met steun van Willem van Oranje te bewerkstelligen dat deze goederen niet werden verkocht maar dat de inkomsten gebruikt werden voor uitkeringen aan zijn dochters. Deze situatie hield aan tot 1755. Na 1815 werd het archief overgedragen aan het Algemeen Rijksarchief in Den Haag waar het thans nog altijd berust.

Vanuit deze bronnenrijkdom meent de auteur dan ook dat de resultaten van haar studie 'nauwelijks te vergelijken zijn met gegevens over andere kloosters van de cisterciënzerorde in de Nederlanden of West-Europa, want zulke gegevens zijn er bijna niet' (20). Zonder deze stelling in twijfel te trekken, moeten we toch vaststellen dat een aantal recente studies van cisterciënzerinnenkloosters niet in de bibliografie zijn opgenomen¹. En laten gelijkaardige adellijke kloosters van andere orden of kloosters van de mannelijke tak geen vergelijking toe? Zeer bevreemdend is dan ook de verdere redenering dat deze studie niet als 'schoolvoorbeeld' kan dienen voor de studie van de cisterciënzerinnengemeenschappen in de Nederlanden en daarbuiten, juist omdat die andere gemeenschappen te weinig archief zouden hebben nagelaten (door wanbeheer, vernietiging en armoede). Is het dan niet precies dank zij de rijke bronnenoverlevering voor Leeuwenhorst dat de cisterciënzerinnengeschiedenis beter gekend kan worden? Of is Leeuwenhorst dan zo uniek in zijn ontwikkeling dat elke vergelijking mank loopt?

Geconditioneerd door het bronnenmateriaal is deze studie vooral een geschiedenis van het goederenbezit en de inkomsten en uitgaven van het klooster. Via deze laatste invalshoek krijgen we veel informatie over financieel beheer, materiële uitrusting, voeding en armenzorg. Daarnaast heeft De Moor een grote inspanning gedaan om via prosopografisch onderzoek de kloosterbevolking (waaronder een dertigtal religieuzen) samen te stellen. Uiteraard kregen ook de organisatie, het bestuur en de betrekkingen met de buitenwereld (geestelijke en wereldlijke machthebbers) ruime aandacht. Veel minder krijgen we te lezen over het dagelijks en spiritueel leven van de kloosterzusters, die de materiële beslommingen in hoofdzaak aan lekenbroeders en -zusters, dienstpersoneel en rentmeesters overlieten. Wel is hier wat te vin-

den over het koorgebed en de Maria- en Sacramentsdevotie maar dit blijft zeer fragmentair. Deze beperking heeft uiteraard alles te maken met de ter beschikking staande bronnen. Interessant ware het geweest indien de auteur had kunnen beschikken over een kloosterkroniek of documenten in verband met het liturgische en de memoriegebruiken (bijvoorbeeld een *obituarium*). De weinige keren dat we iets te horen krijgen over de bezigheden en hoedanigheden van de kloosterzusters danken we immers aan bronnen uit andere kloosters, zoals de kunstvaardigheid van priorin Margriet van Tuil (in de kroniek van Kamp) of de diepe vroomheid van priorin Baatte van Buren (uit het memorieboek van Mariënhoven).

De opzet en de uitwerking van deze kloosterstudie is dus vrij klassiek: nagenoeg alle mogelijke informatie wordt in de meest uiteenlopende rubrieke ondergebracht. Een specifieke vraag- of probleemstelling is hier nauwelijks aan de orde. We krijgen een zodanig gedetailleerd overzicht waardoor het gevaar ontstaat dat men door de bomen het bos niet meer ziet. De eigenlijke ontwikkelingsgeschiedenis van het klooster wordt wat naar de achtergrond verdrongen door een opeenstapeling van weliswaar interessante maar niet altijd relevante feiten en gebeurtenissen. Was het nodig in te gaan op de kosten van een zestal specerijen in 1468/1469, op de apothekers die aan Leeuwenhorst leverden, op de medische verzorging en ziektes van de abdisen, enz.? Andere aspecten zijn hier wel op hun plaats en bovenmatig interessant omdat het zelden gebeurt dat de bronnenstudie dergelijke gegevens overlevert. We denken hierbij aan de relatie tussen voedselconsumptie en het verloop van de vastenplicht, de naleving van de clausuur, de liefdadigheid van het klooster ten aanzien van particulieren en instellingen, enz. Een ander probleem van deze wijdlopiegheid is dat de auteur in de onmogelijkheid verkeerde om voor al die verschillende zaken de adequate literatuur en vergelijkingspunten te kennen waardoor de lokale gegevens nogal eens ongenuanceerd of foutief worden geïnterpreteerd.

De kloosterstichting dateert van 14 oktober 1261 toen Arnold van Sassenheim en zijn broer Walewein II goederen te Noordwijk en Langeveld schonken. Voor de effectieve inrichting werd een beroep gedaan op het Utrechtse cisterciënzerinnenklooster Mariëndaal. Leeuwenhorst was daarmee het laatste klooster in Holland dat voor adellijke vrouwen werd gesticht. De nauwe relatie met de stichters hield de gehele Middeleeuwen aan, niet alleen door verdere schenkingen maar ook door dat de meeste kloosterlingen uit deze en aanverwante Hollandse families afkomstig waren. Deze afkomst uit een gelijksoortig en gegoed milieu stond volgens de auteur borg voor coherentie en interne vrede! Bovendien zou de gemeenschap daardoor een gesloten karakter hebben gekregen, waardoor invloeden en nieuwe ideeën van buitenaf geen schijn van kans hadden. Deze stelling wordt door de auteur echter zelf tegengesproken wanneer ze het verval na 1527 aan invloeden van buitenaf zoals het protestantisme toeschrijft. Het is ook de vraag of de hervorming van 1488-1494 die uitmondde in een strengere discipline, mogelijk was geweest indien de kloostergemeenschap zo geïsoleerd had geleefd. De hervormingsijver te Leeuwenhorst was immers geen alleenstaand fenomeen maar kenmerkte in die periode nagenoeg alle kloosterorden in de Nederlanden en daarbuiten. Even dubieus is de uitlating dat de bouwijver in de zestiende eeuw een bewijs was voor de geestelijke bloei van het klooster. Het getuigt in de eerste plaats van de rijkdom die het klooster in de voorgaande eeuwen had bijeengegaaard (ca. 1.263 ha). Toen op 4 oktober 1573 de geuzen het klooster in brand staken, waren tucht en orde al een tweetal decennia een leeg gebod. Het geheel wordt afgesloten met een uitgebreide index en verklarende woordenlijst. Deze lijst bevat echter te veel vanzelfsprekende zaken (bijvoorbeeld domein, epilepsie, martelaar) en foutieve verklaringen (bijvoorbeeld amortisatie: het aan zich trekken van bezit uit de dode hand). Slotsom: een rijke maar overdadige kloosterstudie.

P. Trio

1 Zie de verwijzingen bij E. Koch, in de bespreking van dit werk in *Signum, Nieuwsbrief van de Contact-*

groep voor sociaal-economische en institutioneel-juridische geschiedenis van geestelijke en kerkelijke instellingen in de Nederlanden in de Middeleeuwen, VII (maart/juni 1995) i-ii, 22.

B. R. de Melker, *Oorkondenboek van Amsterdam tot 1400. Supplement* (Apparaat voor de geschiedenis van Holland XII; Hilversum: Verloren, [S. 1.]: Historische vereniging Holland, 1995, xii + 108 blz., f25,-, ISBN 90 70403 39 0).

In 1975 verscheen het *Oorkondenboek van Amsterdam tot 1400*, uitgegeven door P. H. J. van der Laan, een welkome, zorgvuldige editie die 866 stukken omvat, deels *in extenso*, deels in regestvorm. Deze betreffen rechtshandelingen met betrekking tot de stad Amsterdam, 'het stadsbestuur, instellingen en personen van Amsterdam' zoals Van der Laan in zijn inleiding bepaalde. Hij nam ook een kleine tachtig zogeheten *deperdita* op, 'documenten' die noch in origineel noch in afschrift bewaard bleven maar vermeld zijn in bijvoorbeeld grafelijke rekeningen, of geschriften van later datum. Van der Laan streefde daarbij niet naar volledigheid. B. R. de Melker, de samensteller van een supplement op dit oorkondenboek, dat ruim 150 nummers telt, is op dit punt royaler en komt met een honderdtal nieuwe *deperdita*. Een deel daarvan is afkomstig uit een opmerkelijke bron, een in het Rijksarchief Utrecht (archief Huydecoper) bewaarde, in de eerste helft van de achttiende eeuw vervaardigde lijst van Amsterdamse schepenoorkonden, indertijd aanwezig in Amsterdamse godshuizen of persoonlijk eigendom van één der samenstellers, Gerrit Schoemakers. In zijn inleiding vestigt De Melker de aandacht op de verdiensten van dit handschrift, dat voornamelijk vanwege de vermelding van de ambterende magistraatspersonen voor hem van belang is. Bij *deperdita* van andere herkomst geeft hij uitvoerige inlichtingen over de inhoud en omtrent de overlevering van de stukken. Zij betreffen in hoofdzaak grondbezit en De Melker heeft zich veel moeite gegeven om de er in genoemde personen en onroerende goederen te identificeren. Een twintigtal, uit de jaren 1359 tot 1388, gaan over jaarrentes uit te keren uit de Amsterdamse biertol, meestal over een korte periode, in één geval over ruim tien jaar. Het aantal 'nieuwe' complete teksten van wèl in origineel of afschrift overgeleverde documenten in deze collectie is niet groot. Drie ervan gaan over afkoop van keurmede (het laatste uit 1344), waarvan niet vaststaat maar De Melker op grond van persoonsgegevens wel aannemelijk maakt dat het inwoners van Amsterdam betreft. (Dat Amsterdam in die tijd niet alleen keurmedige inwoners maar ook keurmedige poorters telde, staat vast, zie Van der Laans nr. 66 uit 1346.)

De uitgegeven oorkonden en *deperdita* bevatten zoveel namen van Amsterdamse magistraten (schepenen en beraders/burgemeesters) dat het de moeite waard bleek een nieuwe lijst daarvan op te stellen ter aanvulling van de bestaande lijsten die sinds 1597 zijn gepubliceerd (vanaf 1413), omstreeks 1660 aangevuld door de schilder-genealoog Jacob Colijns — die met 1333 begon en soms ongegeneerd knoeide met de namen die hij noteerde — en de particuliere lijst van een regent van het Burgerweeshuis, mr. Gerard Schaep, die ook de archieven van de Nieuwe Kerk bekeken had. Samen met S. A. C. Dudok van Heel zette De Melker in drie kolommen de gegevens van Schaep, Colijns en hun eigen onderzoek naast elkaar, een nuttige bijlage die ook vermeldt van welke schepenen de zegels bewaard of bekend zijn. In een tweede bijlage behandelt De Melker de in Amsterdam gebruikelijke datum van magistraatswisseling; hij kan deze bepalen op 1 mei tot en met 1388; vanaf 1389 had de verandering op 2 februari plaats. Dit resultaat is uiteraard van belang voor de datering van de oorkonden (het leidde tot de correctie van drie dateringen in het oorkondenboek van Van der Laan) en eveneens voor de samenstelling van de magistraatslijst.